

درآمدی بر قراردادهای نمونه با منشأ قانونی

منصور فرجی*

اکبر میرزائزاد جویباری**

چکیده

در حقوق ایران، نوعی از قراردادهای نمونه رواج یافته است که اعتبار خود را به صورت مستقیم یا غیر مستقیم از متون قانونی می‌گیرد و آن را قراردادهای نمونه با منشأ قانونی می‌توان نامید. این نوع قرارداد که در قالب «فرم نمونه» تنظیم و تصویب می‌شود، یا خود، مقرر قانونی است یا از الزام یا حتی در مواردی، از اجازه قانون‌گذار ناشی می‌شود. این امر، ویژگی و اصالت خاصی به این قرارداد می‌بخشد و بررسی و مطالعه جداگانه ابعاد و آثار و احکام مختلف آن را ضروری می‌سازد. در این مقاله با هدف تبیین حدود و ثغور این نوع قرارداد و وجوه افتراق و اشتراک آن با قراردادهای مشابه، مفهوم، انواع، مصداق‌های مهم و ماهیت آن، جایگاه اصل حاکمیت اراده طرفین در فرآیند انعقاد قرارداد مبتنی بر «فرم نمونه» و به ویژه ضمانت اجرای تخلف طرفین از شروط مندرج در نمونه قرارداد و اثر نقض مقررات قانونی در تصویب متن نمونه به روش توصیفی - تحلیلی (استدلالی) و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای تجزیه و تحلیل شده است. نتیجه بررسی نشان می‌دهد که قراردادهای نمونه با منشأ قانونی با وجود داشتن شباهت با قراردادهای استاندارد، الحاقی و قراردادهای مقررات‌گذاری شده، از جنبه‌های مختلف با آن‌ها متفاوت است و آثار و احکام ویژه خود را دارد.

کلیدواژه‌ها: تخلف، قرارداد استاندارد، قرارداد الحاقی، قرارداد مقررات‌گذاری شده، قرارداد نمونه، منشأ قانونی.

m.naser.f2000@gmail.com

*. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی (نویسنده مسئول).

** دانشیار موسسه عالی آموزش و پژوهش و مدیریت و برنامه‌ریزی، تهران، ایران.

a.m.joybaei@imps.ac.ir

مقدمه

انواع مختلف قراردادهای نمونه را از منظر اهداف می‌توان نام‌گذاری کرد. در جایی که «فرم قرارداد» با پیش‌بینی اختلافات احتمالی طرفین، به عنوان ابزاری مؤثر برای ترویج تجارت نمایان می‌شود،^۱ نام «قرارداد استاندارد»، براننده آن است. در جایی که یک طرف، آن را بر طرف دیگر تحمیل می‌کند، «قرارداد الحاقی» نام گرفته است و هر جا مقررات قانونی، جای‌گزین توافق طرفین می‌شود، نام «قراردادهای مقررات‌گذاری‌شده» را بر آن می‌توان نهاد. با وجود این، در حقوق ایران، در نتیجه ضرورت‌های اجتماعی، نوعی از قراردادهای نمونه رواج یافته که قانون‌گذار یا خودش آن را تصویب کرده یا مرجع رسمی دیگری را به تهیه فرم قرارداد مکلف یا مجاز کرده است. این نوع قرارداد، شایسته خلق نامی جدید است که شاید به کارگیری اصطلاح «قراردادهای نمونه با منشأ قانونی» در مورد آن مناسب باشد. همین ویژگی یعنی تصویب متن نمونه قرارداد از سوی قانون‌گذار یا مرجع قانونی دیگر با اجازه قانون‌گذار، ما را با پرسش‌های متعدد و تازه روبه‌رو می‌سازد که پیش از این، در بحث از قراردادهای استاندارد یا دیگر قراردادهای مشابه نظیر قراردادهای الحاقی و قراردادهای مقررات‌گذاری‌شده بررسی نشده است و ضرورت دارد در تحقیقی مستقل تجزیه و تحلیل شود. از جمله این‌که نمونه قرارداد مصوب چه گونه باید توصیف شود؟ آیا باید حسب مورد، نمونه قرارداد را قانون یا آیین‌نامه یا دستورالعمل دانست؟ در صورتی که ماهیت متن نمونه قرارداد، آیین‌نامه یا دستورالعمل باشد، چه سازوکار نظارتی دارد؟ آیا می‌توان برای ابطال تمام با بخشی از آن به دیوان عدالت اداری مراجعه کرد؟ جایگاه اصل حاکمیت اراده طرفین در فرآیند امضا و انعقاد قرارداد مبتنی بر این گونه نمونه قراردادهای چیست؟ آیا طرفین می‌توانند در مقام انعقاد و امضای قرارداد از متن تهیه‌شده (فرم نمونه)، مطلبی را حذف کنند یا شرطی را به قرارداد خود اضافه کنند که در فرم نمونه پیش‌بینی نشده است؟ در صورت تغییر شرط مندرج در نمونه قرارداد، حکم قضیه چیست؟ رویه قضایی در این باره چه موضعی دارد؟

با هدف تبیین حدود و ثغور این نوع قرارداد و پاسخ به پرسش‌های مطرح، این مقاله به روش توصیفی - تحلیلی (استدلالی) و با استفاده از منابع کتاب‌خانه‌ای، در سه گفتار ذیل عناوین مفهوم، اقسام و برخی مصداق‌های مهم قراردادهای نمونه با منشأ قانونی (گفتار نخست)، ماهیت قرارداد نمونه با منشأ قانونی و جایگاه اصل حاکمیت اراده در فرآیند انعقاد قرارداد مبتنی بر آن (گفتار دوم)، ضمانت اجرای تخلفات مرتبط با قراردادهای نمونه با منشأ قانونی (گفتار سوم) ارائه می‌شود.

1-Twigg Flenser, Ch., "Standard Terms in International Commercial Law the Example of Documentary Credits", university of Hull, 2007, Vol. 19, No. 41, p. 337

پیش از ورود به بحث گفتنی است که موضوع محوری مطالعه نویسندگان در این مقاله، نمونه قراردادی است که به صورت خام از جانب مراجع قانونی تهیه می‌شود، نه متن قراردادی که میان طرفین تنظیم و مبادله می‌شود.

گفتار نخست - مفهوم، اقسام و مصداق‌های مهم قراردادهای نمونه با منشأ قانونی

بند اول - مفهوم قراردادهای نمونه با منشأ قانونی

کلمه «قرارداد» هنگامی که همراه با واژه «نمونه» به کار می‌رود، به این معناست که برای موارد مختلف به صورت یکسان کاربرد دارد. به کارگیری عبارت «منشأ قانونی» متعاقب قرارداد، بر این موضوع مهم دلالت دارد که متن نمونه را یا قانون‌گذار تهیه کرده یا دست کم، قانون‌گذار، نهاد عمومی را ملزم یا مجاز به تهیه فرم قرارداد کرده و به صورت طبیعی، هدف از تنظیم آن، الزام افراد به ویژه نهاد عمومی به پیروی از این فرم قانونی برای دستیابی به اهداف آن است.

در حقوق فرانسه، بلژیک، ایتالیا و هلند نیز شروطی متحدالشکل در برخی قراردادهای الزامی شده است. این شروط الگو در قراردادهای مدرن دارای دو جنبه‌اند: از نظر اداره، دارای اثر تنظیمی داخلی هستند و در مورد طرفین قرارداد، ماهیت قراردادی دارند؛ زیرا تنها بر توافق میان طرفین اثر می‌گذارند.^۱

محور مطالعه نویسندگان در این مقاله، نمونه قراردادی است که به صورت خام به دست مراجع قانونی تهیه می‌شود، نه متن قراردادی که میان طرفین تنظیم و مبادله می‌شود. متن نمونه، پیش از امضا از جانب طرفین، در واقع، بیش‌تر مقرره‌ای است که مخلوق اراده یک‌جانبه حاکمیت (مجلس شورای اسلامی، دولت یا دیگر مراجع قانونی) به شمار می‌رود. بنا بر این، بهره‌گیری از واژه «قرارداد» در مورد موضوع بحث، نوعی تسامح در تعبیر است و تنها به دلیل سهولت کار از نظر رواج عرفی آن است.

بند دوم - دسته‌بندی و مصداق‌های مهم قراردادهای نمونه با منشأ قانونی (الف) دسته‌بندی

در مواردی که قانون‌گذار، متن قراردادی را در خصوص موضوعی مشخص، تصویب و دولت و افراد را به استفاده از فرم نمونه قرارداد مصوب خود ملزم می‌کند، مصداق قانون‌گذاری

۱. هداوند، مهدی، حقوق اداری تطبیقی، تهران: سمت، ۱۳۹۶، ج ۱، ص ۴۵۳.

به وسیله قرارداد است. با این حال، معمولاً قانون‌گذار بدون این که قرارداد نمونه را تنظیم کند، مرجعی را به تنظیم قرارداد نمونه، مکلف و همه اشخاص را به پیروی از مفاد آن ملزم می‌کند. در این موارد، قانون‌گذار، ضوابط و چارچوب‌هایی را برای تهیه فرم قرارداد تعیین و مرجع تنظیم‌کننده را مکلف می‌سازد که با رعایت این ضوابط و چارچوب‌ها، مفاد نمونه قرارداد را تهیه کند یا بدون تعیین هیچ ضابطه یا چارچوبی ویژه، صرفاً مرجعی مشخص را به تصویب متن قرارداد نمونه ملزم می‌سازد.

در برخی از موارد نیز ممکن است قرارداد نمونه، نه بر اثر تکلیف قانونی، بلکه ناشی از اختیار و اجازه‌ای ایجاد شود که قانون به دولت یا یکی از دستگاه‌های اجرایی داده است. بنا بر این، می‌توان گفت که قرارداد نمونه در سه نوع قابل تصور است: نخست، فرضی که متن قرارداد، خود، قانون محسوب می‌شود و نهاد قانون‌گذار آن را وضع و ابلاغ می‌کند. نوع دوم هم ناظر به مواردی است که متن قرارداد در پی الزام قانون‌گذار به دست یک دستگاه عمومی یا اجرایی تهیه و تصویب می‌شود که خود این نوع را می‌توان به دو شکل پیش‌بینی لزوم رعایت برخی ضوابط و معیارها از سوی قانون‌گذار در تدوین مفاد متن نمونه یا الزام یک دستگاه به تهیه نمونه قرارداد بدون ارائه هیچ معیار و ضابطه‌ای معین متصور شد و سرانجام، نوع سوم که تهیه و تدوین آن ناشی از اجازه (نه الزام) قانون‌گذار به یک دستگاه برای اقدام به این امر است.

ب) معرفی برخی مصداق‌های مهم

برای ورود به مباحث اصلی، برخی مصداق‌های مهم این سه دسته قرارداد نمونه را به صورت فشرده بررسی می‌کنیم.

۱. مصداق‌های قرارداد نمونه مصوب قانون‌گذار

تنها مصداق این نوع از قراردادها را در قانون نحوه واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران با ۲۶ ماده و ۱۰ تبصره (مصوب شورای انقلاب اسلامی ۱۳۵۸/۶/۲۵) می‌توان یافت که با وجود پایان یافتن عمر اجرایی آن، اختلافات و مسائل مربوط به آن، بخشی از رسیدگی‌های قضایی را به خود اختصاص داده است. برابر ماده ۲۲ آیین‌نامه اجرایی این قانون، قرارداد نمونه واگذاری که این شورا تهیه و تدوین کرد، به آیین‌نامه پیوست شد.

ممکن است تحلیل شود که شورای انقلاب هم‌زمان نقش قوای مقننه و مجریه را ایفا کرده است. پس این قرارداد، اعتباری هم‌سنگ آیین‌نامه دارد که مانند بسیاری از

قراردادهای دیگر توسط دولت یا هیئت وزیران تصویب می‌شود. به فرض پذیرش این نظر، قرارداد نمونه با عنوان قانون، در حقوق ایران مصدقی ندارد. با این وصف، چون برابر صراحت ماده ۳۳ آیین‌نامه یادشده، تمامی قوانین و مقررات مغایر، ملغی اعلام شده است، به نظر می‌رسد که نمونه قرارداد مورد بحث، اعتبار و جایگاه قوانین موضوعه را دارد.

۲. مصداق‌های قراردادهای نمونه ناشی از الزام قانونی

همان طور که گفته شد، این نوع نمونه قرارداد را می‌توان به دو دسته تقسیم کرد. یا قانون‌گذار در تدوین مفاد متن نمونه توسط یک دستگاه عمومی یا اجرایی، رعایت برخی ضوابط و معیارها را الزامی می‌سازد یا این‌که هیچ معیار و ضابطه‌ای معین ارائه نمی‌کند و فقط دستگاه را به تهیه و تصویب متن نمونه ملزم می‌کند. چون بیش‌تر مصداق‌های این نوع قرارداد، از دسته دوم است و دسته اول، مصداق چندان‌ی در نظام حقوقی ایران ندارد، در این قسمت، ابتدا یک مصداق مهم نوع نخست را بررسی می‌کنیم. سپس به مصداق‌هایی متعدد از دسته دوم نمونه قرارداد می‌پردازیم.

تنها مصداق مهم دسته نخست این قراردادهای که نویسندگان تاکنون به آن دسترسی یافته‌اند، نمونه قراردادهای موضوع قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی (مصوب ۱۳۸۶/۱۱/۸) است. بر اساس مواد ۱۹ و ۲۰ این قانون، هیئت واگذاری برای واگذاری بنگاه‌های مشمول موظف شد از طریق اجاره به شرط تملیک، فروش تمام یا بخشی از سهام، واگذاری اموال و واگذاری مدیریت و نظایر آن و به یکی از سه روش عرضه از طریق بورس، مزایده یا مذاکره اقدام کند، به گونه‌ای که عرضه در بورس باید در اولویت باشد. برابر قسمت چهارم از بند «ب» ماده ۴۰ این قانون، یکی از وظایف هیئت واگذاری، «تصویب دستورالعمل نحوه تنظیم قراردادهای واگذاری مشتمل بر تعیین اختیارات و تعهدات طرفین، وثایق و تضمین‌ها، شرایط فسخ و یا اقاله، نحوه اعمال تخفیفات و جرایم در چارچوب ضوابط و مقررات قانونی» است.

همان طور که از این بند پیداست، در متن نمونه قرارداد تنظیمی حتماً باید در مورد برخی موارد مشخص، به صراحت تعیین تکلیف شود. بدیهی است اگر قانون‌گذار بر این موارد تأکید و تصریح نمی‌کرد، مرجع متولی در تهیه متن قرارداد، آزادی عمل بیش‌تری داشت. البته نویسندگان توجه دارند که این بند، ناظر بر تهیه دستورالعمل نحوه تنظیم قرارداد واگذاری است، نه خود نمونه قرارداد. هیئت واگذاری برای اجرای این بند، برابر مصوبه شماره ۱۳۸۸/۱/۱۸-۲۲۳۹۱۳، دستورالعمل نحوه تنظیم قراردادهای واگذاری را تنظیم و تصویب کرد و به موجب ماده ۲ دستورالعمل یادشده، سازمان خصوصی‌سازی مکلف شد در

تنظیم قراردادهای واگذاری، مقررات دستورالعمل را رعایت کند و با تهیه قراردادهای نمونه بر اساس این دستورالعمل، آن را به تصویب هیئت عامل سازمان^۱ برساند. بنا بر این، از نمونه قراردادهای موجود در زمینه واگذاری سهام دولت در اجرای قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی می‌توان به عنوان یکی از مصداق‌های مهم دسته نخست این نوع قرارداد نمونه یاد کرد. بر اساس قسمت اخیر ماده ۱۵ این دستورالعمل، سازمان خصوصی‌سازی، قراردادهای نمونه متعددی را در زمینه واگذاری و فروش سهام تهیه کرده و به تصویب هیئت عامل رسانده است.

دسته دوم از این نوع قراردادها، مصداق‌های متعددی دارد. یکی از مصداق‌های مهم آن، قرارداد خرید کالا یا خدمات توسط دستگاه‌های اجرایی است. برابر ماده ۲۳ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار (مصوب ۱۳۹۰/۱۳/۳ مجلس شورای اسلامی)، برای ایجاد تراضی و عادلانه‌سازی قراردادهای در مورد اشخاص حقوقی خصوصی و تعاونی، تمامی دستگاه‌های اجرایی ملکف شدند برای خرید کالا یا خدمات از فرم‌های یکنواخت استفاده کنند. بنا بر این، در این قانون، دستگاه‌های اجرایی برای خرید کالا و خدمات از اشخاص حقیقی، الزامی به تهیه قرارداد نمونه ندارند. در این قانون، هیچ چارچوب یا ضابطه‌ای برای چگونگی تنظیم قرارداد نمونه وضع نشده است و دستگاه‌های اجرایی در تهیه قرارداد نمونه تنها باید مقررات آمره مربوط به تنظیم قراردادها را رعایت و با همه اشخاص طرف قرارداد به صورت یکسان رفتار کنند.

مصداق دیگر این نوع قراردادها، متن نمونه انواع معاملات بیمه و شرایط عمومی بیمه‌نامه است که برابر بند ۳ ماده ۱۷ قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری (مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰ مجلس شورای ملی)، شورای عالی بیمه آن‌ها را تهیه، تصویب و ابلاغ می‌کند. این شورا از زمان تأسیس تا کنون، قراردادهای نمونه متعددی برای بیمه عمر، بیمه بدنه خودرو و نظیر آن تنظیم و ابلاغ کرده است که شرکت‌های بیمه اعم از دولتی یا خصوصی ملزم هستند از آن پیروی کنند.

قرارداد نمونه پیمان‌کاری تحت عنوان شرایط عمومی را مصداق دیگری از دسته دوم می‌توان دانست. بر اساس ماده ۲۳ قانون برنامه و بودجه (مصوب ۱۳۵۱)، سازمان برنامه و بودجه مکلف شده است که در قراردادهای پیمان مربوط به طرح‌های عمرانی که کارفرمای آن، دولت است، قراردادهای نمونه تنظیم کند و به تصویب هیئت وزیران برساند. به موجب همین ماده، همه دستگاه‌های اجرایی مکلفند آن را اجرا کنند. در سال ۱۳۵۲ در اجرای این ماده، سازمان برنامه و بودجه که هم‌اکنون به عنوان سازمان برنامه‌ریزی و مدیریت انجام

۱. ماده ۱۰ اساس‌نامه سازمان خصوصی‌سازی، موضوع تصویب‌نامه شماره ۲۶۰۶۲۶/۴۲۷۲۳ مورخ ۱۳۸۶/۱۲/۲۶

وظیفه می‌کند، شرایط عمومی پیمان را در قالب قرارداد نمونه در ۵۴ ماده تهیه کرد که به تصویب هیئت وزیران رسید و هر ساله تحت عنوان شرایط عمومی پیمان منتشر می‌شود و به مثابه قرارداد نمونه کاربرد دارد. همچنین بر اساس قانون یادشده، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، قراردادهای نمونه متعدد دیگری را در خصوص شرایط عمومی قراردادهای مشاوره‌ای و مدیریت طرح و نقشه‌برداری و قرارداد همسان طرح و ساخت تهیه کرد که همگی نمونه قراردادهای نمونه با منشأ قانونی هستند.^۱

نمونه قراردادهای اعطای تسهیلات بانکی، مصداق دیگری از نمونه‌های مورد بحث است. بر اساس تبصره ماده ۲۳ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، بانک مرکزی مکلف است قرارداد نمونه یکنواخت را برای هر یک از عقود اسلامی تهیه کند که منجر به اعطای تسهیلات می‌شود. در اجرای تبصره ماده ۲۳ این قانون، شورای پول و اعتبار در یک‌هزار و دوست و چهاردهمین جلسه خود در تاریخ ۱۳/۱۱/۱۳۹۴، متن چند قرارداد بانکی نظیر «اجاره به شرط تملیک»، «خرید دین»، «مراجعه»، «مزارعه»، «مساقات»، «استصناع»، «جعاله» و «سلف» را تنظیم و ابلاغ کرد.

دقت در همه موارد و مصداق‌های دسته دوم قراردادهای نمونه ناشی از الزام قانونی نشان می‌دهد که قانون‌گذار با وجود الزام یک دستگاه یا مرجع مشخص برای تهیه و تصویب متن نمونه قرارداد، بر هیچ چارچوب یا ضابطه خاصی تأکید نکرده است. بدیهی است این امر به آن معنا نیست که مراجع تهیه‌کننده نمونه قرارداد، الزامی به رعایت قواعد و قوانین آمره کشور ندارند.

۳. مصداق‌های قراردادهای نمونه با تجویز قانونی

به نظر می‌رسد مصداق بارز این دسته از قراردادهای حقوق ایران، نمونه قرارداد پیش‌فروش ساختمان است. در قانون پیش‌فروش ساختمان (مصوب ۱۳۸۹)، الزامی برای تهیه قرارداد نمونه به چشم نمی‌خورد. با این حال، نمونه قرارداد، به صورت اختیاری، در اجرای ماده ۲۵ قانون پیش‌فروش ساختمان (مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۲ مجلس شورای اسلامی) به وجود آمد. بنا بر تکلیف این ماده، در تاریخ ۱۳۹۳/۳/۷، آیین‌نامه اجرایی قانون به تصویب هیئت وزیران رسید و در ماده ۲ این آیین‌نامه، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور موظف شد قراردادهای نمونه پیش‌فروش را با همکاری کانون سردفتران و دفتریاران مرکز و وزارت راه و شهرسازی تهیه و تصویب کند که قرارداد نمونه یادشده در همان سال تهیه و اجرایی شد. در قانون، بر اجازه تهیه و تدوین متن نمونه قرارداد پیش‌فروش ساختمان تصریح نشده

۱. نک: جلالی، سعید و مینو عدالت‌پرور، طرح‌های عمرانی در نظم نوین قانونی، تهران: سازمان مدیریت

و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۱، صص ۲۷ به بعد.

است. با این حال، تهیه و تصویب آیین‌نامه اجرایی این قانون با پیشنهاد رییس قوه قضاییه به عهده هیئت وزیران گذارده شد که هیئت وزیران، اجازه قانون‌گذار را متضمن امکان تهیه نمونه قرارداد تشخیص داد. پس در ماده ۲ آیین‌نامه، سازمان ثبت اسناد و املاک کشور را ملزم کرد که با همکاری کانون سردفتران و دفتریاران مرکز و وزارت راه و شهرسازی، متن قراردادهای نمونه پیش‌فروش را تهیه و تصویب کند. هیئت تطبیق مجلس شورای اسلامی این ماده از آیین‌نامه را مخالف قانون تشخیص نداد و دیوان عدالت اداری هم آن را ابطال نکرد.

گفتار دوم - ماهیت قرارداد نمونه با منشأ قانونی و جایگاه اصل حاکمیت اراده در فرآیند انعقاد قرارداد مبتنی بر آن

بند نخست - ماهیت قرارداد نمونه با منشأ قانونی

همان‌طور که گفته شد، محور مطالعه ما در این مقاله، نمونه قراردادی است که مراجع قانونی آن را به صورت خام تهیه می‌کنند، نه متن قراردادی که میان طرفین مبتنی بر نمونه امضا و مبادله می‌شود. جایگاه قانونی نمونه قرارداد با جایگاه مرجع تصویب آن ارتباط مستقیم دارد. نمونه قرارداد، در جایی که مصوب قانون‌گذار است، ماهیت قانون موضوعه را دارد و شورای نگهبان بر تطبیق آن با قوانین بالادستی نظارت می‌کند. هنگامی که مرجعی غیر از مجلس شورای اسلامی، اعم از رییس قوه قضاییه، هیئت دولت و وزارت‌خانه، متن نمونه قرارداد را تهیه و ابلاغ کند، مقرر قانونی است. مقررات وضع شده توسط دستگاه‌های اجرایی، بر حسب کارآیی عنوان‌هایی متفاوت دارند و ذیل چهار دسته آیین‌نامه، تصویب‌نامه، دستورالعمل و بخش‌نامه قرار می‌گیرند که در حقوق اداری، تعریف مشخصی برای هر کدام وجود دارد.^۱ صرف نظر از مناقشه‌های موجود در مورد مفهوم هر یک از این چهار نوع مقرر، نمونه قراردادهای مصوب نهادهای اجرایی و عمومی را می‌توان از نوع آیین‌نامه‌های اجرایی به شمار آورد که با نظر قانون‌گذار و برای فراهم‌سازی زمینه اجرایی قانون و تکمیل شیوه اجرای قانون مصوب می‌شود.

این نوع قراردادهای ماهیتی نزدیک به قراردادهای نمونه یا استاندارد دارد و در واقع، یکی از مصداق‌های آن به شمار می‌رود؛ زیرا این قرارداد همانند قرارداد استاندارد یا نمونه، متنی از پیش تهیه شده است که در آن، تعهدات طرفین، شروط قرارداد، حقوق طرفین راجع به فسخ و خاتمه دادن به قرارداد و موارد نقض قرارداد و ضمانت اجرای آن، اختلافات احتمالی و

۱. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران: سمت، ۱۳۹۷، ص ۳۱۶.

شیوه رسیدگی به آن‌ها پیش‌بینی می‌شود،^۱ به گونه‌ای که قابلیت استفاده در موارد مشابه را برای تنظیم‌کننده دارد.

استفاده از قراردادهای نمونه در حقوق داخلی نیز همانند تجارت بین‌الملل، امری رایج و ناگزیر است.^۲ ادعا شده است که بیش از ۹۰ درصد قراردادهای انعقاد یافته در دنیا، از طریق قراردادهای یادشده انجام می‌گیرد^۳ و دخالت کشورها در روند قراردادها از طریق تهیه نمونه قرارداد یا شروط استاندارد نیز قابل ملاحظه است.^۴

با وجود این، به تفاوت میان آن‌ها نمی‌توان بی‌اعتنا بود. این در حالی است که طرفین قراردادهای استاندارد که هدف از تنظیم آن‌ها، دست‌یابی به سرعت در انجام تجارت و هم‌چنین ارتقای سطح آگاهی مصرف‌کنندگان است،^۵ در بیش‌تر موارد، از اشخاص حقوق خصوصی هستند و نمونه قرارداد جنبه ارشادی دارد. از این رو، طرفین می‌توانند در مقام اجرا و در مرحله انعقاد قرارداد وارد مذاکره و چانه‌زنی شوند و تمام یا بخشی از مفاد و شروط آن را به کنار نهند. چون مجلس شورای اسلامی یا دیگر مراجع قانونی مجاز از طرف این نهاد، نمونه قرارداد با منشأ قانونی را تهیه و ابلاغ می‌کنند، ماهیت قانون موضوعه یا آیین‌نامه دولتی را دارد. به شرحی که خواهد آمد، هنگام امضا و مبادله قرارداد، تخلف از مفاد آن دارای آثار حقوقی ویژه‌ای است و علی‌القاعده امکان عدول از آن وجود ندارد.

ماهیت قرارداد نمونه با منشأ قانونی با قراردادهای الحاقی نیز شباهت دارد و در واقع، می‌توان آن را مصداق قرارداد الحاقی دانست. اصطلاح «قرارداد الحاقی» یا «انضمامی» ابتدا در حقوق فرانسه ابداع شد^۶ و به علت شروط تحمیلی قرارداد، تحمیلی یا تصویبی نیز خوانده می‌شود.^۷ قرارداد الحاقی یا انضمامی، «قراردادی است که به وسیله یکی از طرفین تنظیم شده و طرف دیگر به آن رضایت داده است بدون آن‌که امکان واقعی تغییر آن را داشته باشد».^۸

۱. شیروی، عبدالحسین، «نقش قراردادهای استاندارد (نمونه) در تجارت بین‌المللی و مقایسه آن با قراردادهای الحاقی در حقوق داخلی»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، ۱۳۷۸، شماره ۲، ص ۶۴.
۲. همان، ص ۶۲.

3-Salwson, W. D., "Standard Form Contracts and Democratic Control of Lawmaking power", U.S Harvard Law Review Association, 1971, Vol. 48, No. 3, p. 539

۴. هداوند، پیشین، ص ۴۵۳.

5-Hilmon, Robert A., Ski Rechlin & J. Jeffer, Standard Form Contracting in the Electronic, NewYork: University Law, 2010, p. 24

۶. قافی، حسین، «ماهیت و میزان اعتبار قراردادهای الحاقی»، مجله فقه و حقوق، ۱۳۸۳، شماره ۲، ص ۶۲.

۷. شهیدی، مهدی، حقوق مدنی: تشکیل قراردادها و تعهدات، تهران: مجد، ۱۳۹۳، ص ۹۰؛ جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوق، تهران: گنج دانش، ۱۳۷۴، ص ۴۵۷.

۸. کاتوزیان، ناصر، قواعد عمومی قراردادها، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۶، ج ۱، ص ۱۰۷.

چون مفاد و شروط نمونه قرارداد با منشأ قانونی نیز هنگام انعقاد بر طرفین تحمیل می‌شود، باید آن را نوعی قرارداد الحاقی تلقی کرد. در این بخش باید به دو نکته توجه کرد:

۱. متن قرارداد نمونه با منشأ قانونی را مرجع عمومی (اعم از مجلس شورای اسلامی یا دیگر مراجع قانونی) تهیه و تنظیم می‌کند. در واقع، بر خلاف قراردادهای الحاقی رایج که نوعاً در بخش خصوصی به کار می‌رود و شروط آن را یکی از طرفین تنظیم و بر طرف دیگر تحمیل می‌کند، قرارداد نمونه با منشأ قانونی را مرجعی غیر از طرفین قرارداد تهیه و تصویب می‌کند و هنگام انعقاد قرارداد نسبت به هر دو طرف جنبه الحاقی دارد و هیچ یک از دو طرف اصولاً امکان تغییر آن را ندارد.

۲. در مقام اجرا و انعقاد، قرارداد نمونه با منشأ قانونی از قبیل نمونه قراردادهای واگذاری سهام در فرآیند خصوصی‌سازی صبغه الحاقی دارند.^۱ با این حال، هدف از تنظیم آن‌ها کاملاً متفاوت است. در قرارداد الحاقی رایج، قدرت اقتصادی برتر یکی از طرفین را اصلی‌ترین ویژگی‌های این نوع قرارداد می‌دانند.^۲ این در حالی است که هدف از قراردادهای نمونه با منشأ قانونی، تأمین اهداف اقتصادی قدرت برتر نیست، بلکه تأمین منافع عمومی، عدالت و رشد اقتصادی است.

نمونه قراردادهای مورد بحث با قراردادهای مقررات‌گذاری شده هم کارکردی مشابه دارند، با این تفاوت که در قراردادهای اخیر فرم قرارداد وجود ندارد و مهم‌ترین ویژگی آن، تحمیل شروط قانونی بر طرفین است که نمونه بارز آن، قراردادهای کار و قراردادهای اجاره مشمول قانون روابط موجر و مستأجر (مصوب ۱۳۵۶/۵/۲) است. برابر ماده ۸ قانون کار (مصوب ۱۳۶۹/۱۰/۱۳)، «شروط مذکور در قرارداد کار یا تغییرات بعدی آن در صورتی نافذ خواهد بود که برای کارگر، مزایایی کم‌تر از مزایای مقرر در این قانون منظور ننماید.» همچنین در قانون روابط موجر و مستأجر، مقرراتی به نفع مستأجر در خصوص تخلیه ملک و تعلق حق کسب و پیشه در نظر گرفته شده که توافق بر خلاف آن، برابر ماده ۳۰ قانون یادشده بی‌اثر است.

بند دوم - جایگاه اصل حاکمیت اراده در فرآیند انعقاد قرارداد مبتنی بر متن نمونه

اصل حاکمیت اراده یکی از اصول بنیادین حقوق قراردادهاست و در مرحله اصل انعقاد قرارداد، انتخاب طرف قرارداد و تعیین و انتخاب محتوا و شروط قرارداد نیز شایسته طرح

۱. میرزانیژاد جویباری، اکبر، «تأملی درباره جایگاه اصل حاکمیت اراده در قرارداد واگذاری سهام دولت

در فرآیند خصوصی‌سازی»، فصل‌نامه علمی برنامه و بودجه، ۱۳۹۶، شماره ۱، ص ۱۶۸.

۲. قافی، پیشین، ص ۶۷.

و بررسی است.^۱ نویسندگان در این تحقیق با توجه موضوع و محور مطالعه برآنند به این پرسش اساسی بپردازند که در قراردادهای نمونه با منشأ قانونی، طرفین قرارداد تا چه حدی می‌توانند در تنظیم و امضای قرارداد میان خود از مفاد متن نمونه قرارداد مصوب عدول کنند؟ اعم از این که بخواهند در مقام انعقاد قرارداد از متن تهیه‌شده (فرم نمونه)، مطلبی را حذف کنند یا شرطی را به قرارداد خود اضافه کنند که در فرم نمونه پیش‌بینی نشده است یا عبارت مندرج در فرم نمونه را با جرح و تعدیل در قرارداد خود درج کنند.

نمونه قرارداد با منشأ قانونی و شروط آن همگی دارای ماهیت مشابه مقرر قانونی است و آنچه ضرورت تصویب چنین شروطی را توجیه می‌کند، دست‌یابی به هدف قانون‌گذار در همان نوع خاص از نمونه قرارداد است. بنا بر این، می‌توان دریافت که غرض قانون‌گذار بر این مبنا استوار است که شروط تنظیم‌شده را بر اراده طرفین حاکم کند. در غیر این صورت، تصویب نمونه قرارداد، کاری کم‌فایده یا عبث است.

در قراردادهای پیمان، شروط مربوط به تضمین‌های مختلف قرارداد اعم از اجرای قرارداد و حسن انجام کار، شیوه شروع کار، پرداختی‌ها و خاتمه و تفریغ قرارداد، حق فسخ، تعدیل و تعلیق قرارداد برای دست‌یابی به هدف خدمات‌رسانی عمومی به صورت احسن و جلوگیری از اتلاف منابع عمومی پیش‌بینی شده است. برابر ماده ۳۱ قانون معاملات دولتی (مصوب ۱۳۴۹)، ذکر برخی از شروط مانند حق فسخ و تعدیل در تمامی قراردادهای که یک طرف آن، دولت است، لازم است. برابر ماده ۲۳ قانون بودجه کشور (مصوب ۱۳۵۱)، رعایت مفاد دفترچه شرایط عمومی پیمان که سازمان برنامه و بودجه تهیه کرده، الزامی است. چنین قراردادی، نمونه بارز قرارداد عمومی بوده و هدف آن، خدمات‌رسانی عمومی و شاخصه آن، برتری و اقتدار طرف دولتی است.^۲ در نتیجه، تخلف از شروط متن نمونه با منافع عمومی ارتباط مستقیم دارد.

در قراردادهای واگذاری سهام در فرآیند خصوصی‌سازی نیز شروطی برای تضمین پرداخت حقوق دولتی پس از واگذاری و رونق بنگاه واگذارشده و جلوگیری از تضییع حقوق کارگران و کارگران بنگاه و رونق اقتصادی تصویب شده است که بی‌گمان، هیچ کدام از طرفین قرارداد قادر نیستند بر خلاف این شروط توافق کنند. هدف از درج شروط نمونه قراردادهای برای تسهیلات بانکی و بیمه نیز برقراری مقررات اسلامی و شرعی در این گونه قراردادهای و پرهیز

۱. برای مطالعه بیشتر در این زمینه نک: حبیب‌زاده، محمدکاظم، اصول حاکم بر قراردادهای دولتی (قراردادهای عمومی)، تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۹۵، صص ۹۰ و ۱۷۵؛ قنواتی، جلیل، سید حسن وحدتی شبیری و ابراهیم عبدی‌پور، حقوق قراردادهای در فقه امامیه، زیر نظر: سید مصطفی محقق داماد، تهران: سمت، ۱۳۷۹، ج ۱، صص ۲۰۱ به بعد؛ طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، حقوق اداری، تهران: سمت، ۱۳۹۷، صص ۳۴۰. ۲. هداوند، پیشین، صص ۳۹۸.

از ورود به قراردادهای ربوی و غیر شرعی و در برخی موارد، حمایت از حقوق مصرف‌کننده و طرف ضعیف قرارداد است و پیروی طرفین از این شروط مطابق با میل قانون‌گذار است. در قراردادهای خرید کالا و خدمات توسط نهاد عمومی نیز چنین شرایطی حاکم است و تزییع نشدن حقوق دولت و جلوگیری از رانت و فساد موجب تصویب نمونه قرارداد و شروط آن شده است. حتی در نمونه قرارداد پیش‌فروش ساختمان که در بیش‌تر موردها، افراد حقوق خصوصی از آن استفاده می‌کنند، هدف قانون‌گذار در حمایت از پیش‌خریدار هویداست. برقراری ضمانت اجرای کیفری برای تخلف از شرایط مندرج در نمونه قرارداد پیش‌فروش از پیوند این شروط با الزامات قانونی حکایت دارد.

با توجه به آن‌چه گفته شد، باید گفت جز در مواردی که به موجب متن نمونه قرارداد مصوب یا بنا به تجویز دیگر مقررات، امکان توافق خصوصی بین طرفین وجود دارد، مانند آن‌چه در قراردادهای پیمان‌کاری تحت عنوان شرایط خصوصی درج می‌شود، طرفین اصولاً حق ندارند از متن نمونه قرارداد سرپیچی کنند، اعم از این‌که در قالب افزایش شرط یا کاهش آن یا تغییر و تحریف آن باشد. با این وصف، در همه قراردادهای یادشده، تخلف از شروط مندرج در نمونه قرارداد در عمل قابل تصور است و ضمانت اجرای تمام موارد آن نمی‌تواند بطلان قرارداد باشد. بررسی ضمانت اجرای چنین تخلفی، موضوع گفتار سوم است.

این نکته را هم در پایان باید اضافه کرد که بنا بر نظر غالب، قراردادهایی که یک طرف آن، دولت است، باید کتبی باشد و قرارداد بدون رعایت آن باطل است؛ زیرا امکان نظارت وجود ندارد.^۱ در ماده ۲۷ آیین‌نامه معاملات دولتی و قانون برگزاری مناقصات و همچنین در بند «ب» ماده ۱۱ قانون برگزاری مناقصات به انعقاد قرارداد اشاره شده و منظور قانون‌گذار، عقد کتبی است.^۲ به علاوه در مواد ۲ و ۳ قانون بیمه (مصوب ۱۳۱۶) که یکی از مصداق‌های قراردادهای نمونه با منشأ قانونی است، مقرر شده است که عقد بیمه باید کتبی باشد یا در ماده ۳۰ آیین‌نامه معاملات دولتی به کتبی بودن معاملات دولتی اشاره شده است.^۳

1-Wakene, W., The Law if Administrative Contract, US: University of Gonder, 2009, p.10 .

۲. دهقان دهج، ایمان، حمیدرضا صالحی و معصومه اکبرزاده، «ایجاب در معاملات دولتی»، فصل‌نامه پژوهش حقوق خصوصی، ۱۳۹۶، شماره ۲۰، ص ۷۵۹.

۳. ماده ۲ قانون بیمه: «عقد بیمه و شرایط آن باید به موجب سند کتبی باشد». ماده ۳۰ آیین‌نامه معاملات دولتی مصوب ۱۳۴۹/۱۲/۲۷ مجلس شورای ملی: «در معاملاتی که تحویل مورد معامله در مهلت مقرر در ماده ۲۷ میسر نباشد، باید قرارداد منعقد شود».

گفتار سوم - ضمانت اجرای تخلف‌های مرتبط با قراردادهای نمونه با منشأ قانونی

در مورد قراردادهای نمونه با منشأ قانونی ممکن است دو نوع تخلف رخ دهد: نخست این‌که در تدوین و تصویب مفاد نمونه قرارداد، مقررات آمره موضوعه یا ضوابط و معیارهای خاص مقرر از سوی مقنن رعایت نشود. دیگر آن‌که در فرآیند انعقاد قرارداد بین طرفین، شروط مندرج در فرم قرارداد نمونه به صورتی نادیده گرفته شود. چون ضمانت اجرای هر کدام از دو نوع تخلف و مرجع رسیدگی به شکایات و اختلافات ناشی از آن‌ها متفاوت است، مطالب این گفتار را ذیل دو بند می‌آوریم.

بند اول - ضمانت اجرای تخلف از مقررات قانونی در تصویب نمونه قرارداد و مرجع صالح

همان‌طور که پیش از این گفته شد، اگر قانون‌گذار متن نمونه قرارداد را تصویب کند، قانون است. بنا بر اصل چهارم قانون اساسی، مطابقت آن با قوانین بالادستی و شرع بر عهده شورای نگهبان است و در این فرض، تخلف از مفاد قانون در تنظیم قرارداد نمونه موضوعیت ندارد. با این حال، هنگامی که تهیه و تصویب متن مصوب به عهده مرجعی غیر از مجلس شورای اسلامی قرار می‌گیرد، در این فرض، نمونه قرارداد از نظر ماهوی، نوعی مقرر محسوب می‌شود و به موجب اصول ۴، ۸۵ و ۱۳۸ قانون اساسی، تمامی آیین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌های دولتی نیز نباید مغایر شرع، قانون اساسی و قوانین عادی باشند. باید گفت نمونه قرارداد مصوب نهاد عمومی اعم از قوه مجریه یا قضائیه و نهادهای عمومی غیر دولتی، اعتباری برابر با آیین‌نامه و بخش‌نامه یا دستورالعمل دارد و نه تنها تاب مقاومت در برابر قوانین بالادستی را ندارد، بلکه نباید مخالف متن و روح قوانین موضوعه کشوری نیز باشد. مطابقت آیین‌نامه‌های مصوب هیئت وزیران و کمیسیون متشکل از چند وزیر و برابر اصل ۱۳۸ قانون اساسی، تصویب متن قراردادهای نمونه با منشأ قانونی بر عهده رییس مجلس شورای اسلامی است. برای تطبیق در دیگر موارد، مانند مصوبه وزارتی یا دستگاه‌های اجرایی دیگر، ناظری مشخص نشده، ولی بعد از اجرایی شدن مصوبه، ضمانت اجرای آن روشن است. برآیند جمع مواد ۱۰ و ۱۲ قانون تشکیلات و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری (مصوب ۱۳۹۲)، نظارت جامع دیوان عدالت اداری بر تمامی مصوبات دولت در معنای عام حتی مصوباتی است که مورد تأیید هیئت تطبیق مجلس شورای اسلامی قرار گرفته یا دست کم مورد ایراد این هیئت واقع نشده است.

به این ترتیب، چون قرارداد تنظیم شده، مصداق تصمیم یا اقدام واحد دولتی یا مأمور دولتی است، بر اساس قسمت «الف» و «ب» بند یک ماده ۱۰ قانون تشکیلات و دادرسی دیوان عدالت اداری، اعتراض به تصمیم و اقدام واحدهای اداری یا مأموران دولتی که مخالف قانون است، توسط هر فرد ذی‌نفع ممکن است.^۱ نتیجه رسیدگی در صورت اثبات ادعا، ابطال قرارداد یا قسمتی از آن خواهد بود. علاوه بر ادعای مخالفت با قانون، با استناد به صلاحیت نداشتن مرجع اداری یا تجاوز و سوء استفاده از اختیارات نیز می‌توان به مفاد قرارداد تنظیم شده اعتراض کرد.^۲

آرای متعددی در این زمینه صادر شده که نمونه بارز آن، رأی شماره ۱۱۲۱-۱۳۹۶/۱۱/۳ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری است.^۳ برابر این رأی، قرارداد واگذاری نظارت بر مراکز درمان وابستگی به مواد مخدر به سازمان بسیج جامعه پزشکی، به دلیل رعایت نشدن قانون آمره در خصوص ضرورت واگذاری موضوع خدمات به بخش غیر دولتی، برابر بند «و» ماده ۳۸ برنامه پنجم توسعه (مصوب ۱۳۸۹) و نهاد عمومی شناخته شدن بسیج جامعه پزشکی ابطال شده که این قرارداد، مصداق نمونه قرارداد با منشأ ماده ۲۳ قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار برای خرید خدمت است. در واقع، این ابطال، نتیجه تخلف از مقررات آمره قانونی در خصوص صلاحیت طرف قرارداد و خروج مرجع اداری از حیطه صلاحیت خود است. به عنوان نمونه دیگر می‌توان به تقاضای ابطال بند «ج» ماده ۵۳ و تبصره‌های یک و دو بند یادشده از شرایط عمومی پیمان به آن علت اشاره کرد که اجازه داوری برای رفع اختلاف در اجرا یا تفسیر پیمان‌های دولتی را به رییس سازمان برنامه و بودجه کشور داده است. هیئت تخصصی اقتصادی و مالی اصناف دیوان عدالت اداری در دادنامه شماره ۱۰۸۸-۱۴۰۰/۶/۱۱ در پرونده کلاسه ۰۰۰۱۰۸، این مقرر را مطابق مقررات قانونی دانسته و به رد شکایت حکم داده است.^۴

بند دوم - ضمانت اجرای تخلف طرفین از شروط مندرج در نمونه قرارداد و مرجع صالح

در هیچ کدام از مقررات مربوط به قراردادهای نمونه، در خصوص ضمانت اجرای تخلف

۱. حسینی، علی، «بررسی صلاحیت‌های دیوان عدالت اداری در ارتباط با اعمال نظارت قضایی بر کارکرد اداری در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۱، ص ۱۵۹.
 ۲. حیدری، نازنین، «نظارت قضایی بر سوء استفاده از اختیارات مقامات اداری با نگرش تطبیقی بر حقوق انگلستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۹۴، ص ۵۴.

3-www.sajed.divan.edalat.ir .

4-Ibid .

از شروط مندرج در نمونه قرارداد، مطلبی نیامده است. به ناچار باید با توسل به عموماً قانونی یا دکترین حقوقی، چاره‌ای یافت شود. از طرف دیگر، بر خلاف نوع نخست تخلف، در این نوع تخلف، موضوع، پیچیدگی‌های بیش‌تری دارد. بر همین اساس، مطالب مرتبط با این موضوع در سه قسمت جداگانه بررسی می‌شود.

الف) نظریه‌های موجود

چون متن نمونه قرارداد یک مقرر قانونی است، در خصوص ضمانت اجرای تخلف از آن، سه نظریه میان حقوق‌دانان به چشم می‌خورد:

۱. چون این گونه قراردادهای از نظر شکل، تشریفات محسوب می‌شوند و فرم قرارداد، مقرر قانونی است، علاوه بر شرایط اساسی صحت معاملات مندرج در ماده ۱۹۰ قانون مدنی، دیگر شروطی نیز که قانون‌گذار تعیین کرده است، جنبه آمره و نظم عمومی دارد و باید در انعقاد قرارداد محترم شمرده شود. در غیر این صورت، معامله باطل است.^۱ این نظریه حتی در مورد قراردادهای پیش‌فروش سابقه ابراز دارد و بر بطلان چنین قراردادی در صورت مخالفت با نمونه قرارداد اظهار نظر شده است.^۲

۲. برابر نظریه دوم، اگر شروط قانونی در قرارداد ذکر نشود، شروط مندرج در نمونه قرارداد جای‌گزین می‌شود و حتی تراضی بر خلاف آن اعتبار ندارد. به علاوه در قراردادهایی مانند قراردادهای پیمان نفتی و عمرانی، قواعد اقتداری و ترجیحی دولت مانند حق فسخ یک‌جانبه و تعدیل و تعلیق قرارداد یا حذف برخی شروط قرارداد یا جای‌گزین کردن آن را حتی بدون ذکر در قرارداد باید رعایت کرد.^۳

۳. نظریه سوم این است که قرارداد نمونه با منشأ قانونی، از نظر شرایط اساسی معاملات، هیچ تفاوتی با بقیه قراردادهای ندارد و رعایت نشدن شروط مندرج در نمونه قرارداد، هیچ ملازمه‌ای با بطلان قرارداد ندارد، بلکه می‌تواند صرفاً تخلف اداری و انتظامی مدیر متخلف را در پی داشته باشد.^۴ به موجب این نظریه، چنین اختیاراتی ناشی از حق اقتدار و ترجیح دولت^۵ یا

۱. امامی، محمد و کورش استوار سنجری، حقوق اداری، تهران: میزان، ۱۳۷۸، ص ۱۶۶.

۲. خداحمی، نسربین، مطالعه تطبیقی قرارداد پیش‌فروش ساختمان در حقوق ایران و انگلیس، تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۹۲، ص ۱۲۷.

۳. شفاهی، محمد، بررسی تطبیقی نظریه تغییر اوضاع و احوال در قراردادهای، تهران: ققنوس، ۱۳۷۶، ص ۱۴۹؛ رستمی، ولی، «تعدیل در قراردادهای اداری»، فصل‌نامه مطالعات حقوق عمومی، ۱۳۹۴، شماره ۲، ص ۲۲۳؛ ابوالحمد، عبدالحمید، حقوق اداری ایران، تهران: توس، ۱۳۸۳، ج ۲، ص ۸۳۱-۸۴۱.

۴. کیایی، زین‌العابدین، «معاملات دولتی»، مجله حقوق و مردم، ۱۳۵۲، شماره ۳۱، ص ۸۹؛ صادقی، جوان‌مرد، «جنبه‌های حقوقی قراردادهای سرمایه‌گذاری بیع متقابل»، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۳، شماره ۵، ص ۱۳۰.

۵. رضایی‌زاده، محمدجواد، حقوق اداری (جلد ۱)، تهران: میزان، ۱۳۸۵، ص ۱۴۹.

اصل تعطیل‌ناپذیری امور عمومی است،^۱ اما اگر دولت، خواستار این گونه شروط و امتیازات باشد، باید آن‌ها را به صورت شرط ضمن عقد، در قرارداد ذکر کند.^۲

ب) تحلیل و تبیین اشکال مختلف ضمانت اجرای تخلف از مفاد قرارداد نمونه

یکی از بارزترین اشکال تخلف آن است که طرفین قرارداد به صراحت بر شروطی مخالف شروط مندرج در نمونه قرارداد توافق کنند و قرارداد ببندند. برای نمونه، در تسهیلات بانکی، جریمه و خساراتی مازاد بر آنچه را در نمونه قرارداد تصویب شده است، ذکر کنند. گاهی نیز تخلف چنین است که طرفین به صورت ناقص، قسمتی از مندرجات نمونه قرارداد را درج و در مورد دیگر بخش‌ها سکوت می‌کنند، مانند آن‌که در قراردادهای پیمان، راجع به تضمینات قرارداد سکوت اختیار شود و حق فسخ طرف دولتی را درج نکنند. بر همین اساس، مطالب این بخش در دو قسمت مستقل بررسی می‌شود:

۱. تخلف در قالب درج شروط مغایر با مفاد قرارداد نمونه

این سخن گزاف نیست که حوزه حقوق عمومی و خصوصی در حقوق ایران از یکدیگر تفکیک نشده است. در نظام قضایی و حقوقی ایران، قواعد حاکم بر قراردادهای عمومی یا اداری از قبیل قواعد اقتداری و ترجیحی بدون درج در قرارداد به رسمیت شناخته نمی‌شود و مراجع رسیدگی، شروط مندرج در قرارداد را به صورت حداکثری اعمال می‌کنند.^۳ در نتیجه، بهترین گزینه، در نظر گرفتن اعتبار شروط فرم قرارداد و استفاده از مقررات حاکم بر قراردادهای حوزه حقوق خصوصی است. برای نمونه، مقررات مربوط به اهلیت طرفین در قراردادهایی قابل اجراست که یک طرف آن، نهاد عمومی است، با این تفاوت که اهلیت اشخاص حقوق عمومی از طریق قانون یا اساس‌نامه قانونی تبیین می‌شود که به آن، صلاحیت گفته می‌شود.^۴ عقد خارج از صلاحیت، در حق نهاد عمومی، غیر نافذ است، نه

۱. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، «نظری کوتاه بر قواعد و احکام قراردادهای عمومی»، فصل‌نامه حقوقی گواه، دانشگاه امام صادق، ۱۳۸۵، شماره ۶ و ۷، ص ۴؛ شمعی، محمد، مختصر حقوق قراردادهای اداری، تهران: مجد، ۱۳۹۳، ص ۱۷۵.

۲. توکلی، مصطفی، «انحلال قراردادهای عمومی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۴.

۳. نک: حبیب‌زاده، پیشین، ص ۲۵۵، پاورقی.

۴. طباطبایی مؤتمنی، پیشین، ص ۴۰۸.

۵. عظیمی شوشتری، عباس‌علی، حقوق قراردادهای بین‌المللی در اسلام، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸، ص ۱۴۰.

باطل.^۵ صلاحیت نداشتن طرف مقابل نیز به دلیل رعایت منافع عمومی موجب بطلان آن عقد است. برابر رأی شماره ۱۱۲۱-۱۱/۳-۱۳۹۶ در پرونده کلاسه ۹۵۰۰۹۹۷ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری، یکی از دلایل ابطال قرارداد برابر بند «و» ماده ۳۸ برنامه پنجم توسعه (مصوب ۱۳۸۹)، صلاحیت نداشتن طرف قرارداد برای انجام تعهد اعلام شده است.^۱ نمونه قرارداد مصوب نهاد عمومی، مقرر قانونی است، اما واضح است که درجه الزام‌آوری مقررات قانونی با هم متفاوت است و ضمانت اجرای نقض آن نیز از طریق درج شروط مغایر مفاد آن، وابسته به این درجه و محدودیت‌های عمومی موجود در برابر اصل آزادی توافق‌های قراردادی است. این محدودیت‌ها معمولاً تحت سه عنوان قوانین آمره، نظم عمومی و اخلاق حسنه شناخته شده است.^۲

شروط قراردادهای نمونه از قبیل شروط راجع به مرجع صالح در رسیدگی به اختلافات طرفین و حق دولت در فسخ یک‌جانبه شروط به نظم عمومی مربوط بوده و مقررات آن دارای نفع عمومی است و شرط مخالف آن‌ها اعتبار ندارد.^۳ در این صورت، مقرر قانونی مندرج در نمونه قرارداد، جای‌گزین آن خواهد شد. برای مثال، برابر ماده ۲۰ قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ مجلس شورای اسلامی، تنفیذی در ماده ۳۰ قانون اجرای سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، مصوب سال ۱۳۸۷)، رسیدگی به شکایت از هر یک از تصمیم‌ها در امر واگذاری در صلاحیت هیئت داور است و این موضوع در نمونه قراردادهای تنظیمی باید ذکر شود. حال اگر خلاف آن در قرارداد شرط شود، باطل است و مقرر قانونی، جای‌گزین آن خواهد شد.

در قراردادهای اعطای تسهیلات بانکی هم نرخ سود و جرایم از این گونه‌اند. مراجع قضایی از مدت‌ها قبل بر سر صحت شرط دریافت سود و جرایم از مشتریان، مازاد بر میزان مندرج در نمونه قراردادهای و مصوبات بانک مرکزی و شورای پول و اعتبار در قراردادهای بانکی اختلاف نظر دارند. برخی از صاحب‌نظران با توجه به اراده طرفین و ماده ۱۰ قانون مدنی، شرط یادشده را نافذ دانسته و گروهی نیز آن را باطل تلقی کرده‌اند. در نهایت، هیئت عمومی

1-www.sajed.divan.edalat.ir.

۲. برای مطالعه بیشتر در این زمینه نک: میرزائزاد جویباری، اکبر، «تأملی پیرامون نظم عمومی در حقوق قراردادهای ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق آمریکا، انگلیس و فرانسه»، مجله پژوهش‌های تطبیقی، ۱۳۹۷، شماره ۱، صص ۱۶۲ به بعد.

۳. طباطبایی مؤتمنی، پیشین، صص ۳۴۷ و ۳۵۱.

دیوان عالی کشور چنین شرطی را باطل و رعایت مقرر قانونی را الزامی دانسته است.^۱ صرف نظر از استدلال مندرج در رأی وحدت رویه به نظر، نتیجه قابل دفاع است و علت غایی را باید همانند قراردادهای مقررات گذاری شده در هدف قانون گذار (حمایت از طرف ضعیف) جست که مصداق اخلاق حسنه است.

در غیر از این موارد، در صورت تخلف از شروط نمونه قرارداد، عقد منعقدشده بین طرفین دارای اعتبار است و برای طرف دولتی متخلف صرفاً باید قائل به برخورد اداری و انتظامی بود و در صورت ورود خسارت به دولت، فرد مقصر را برابر مقررات باید مسئول جبران خسارت دانست؛ زیرا از یک طرف، به صراحت ماده ۲۲۳ قانون مدنی، اصل بر صحت قرارداد و شروط مندرج در آن است. به علاوه، دلیلی برای جایگزین کردن مقرر نمونه قرارداد به جای توافق طرفین وجود ندارد. برای مثال، اگر در قرارداد منعقدشده، سود تسهیلات بانکی و جرایم تأخیر کم تر از مقرر نمونه قرارداد پیش بینی شده باشد یا در عقد پیمان در خصوص شیوه تحویل قطعی، توافق هایی مخالف نمونه قرارداد صورت گیرد، قرارداد منعقدشده اعتبار دارد و مقرر قانونی را نمی توان جایگزین آن دانست. در قراردادهای پیش فروش ساختمان برابر رویه قضایی که به شدت قابل انتقاد است، تخلف از هر نوع شرط نمونه قرارداد، ضمانت اجرا ندارد و دادگاه ها اجرای توافق های طرفین را در هر صورت بر نمونه قرارداد قانونی ترجیح می دهند.

۲. تخلف در قالب درج قسمتی از مندرجات به صورت ناقص

در فرض سکوت قرارداد نسبت به تمام یا برخی از شروط مفاد قرارداد نمونه، به نظر می رسد شروط فرم قرارداد باید جایگزین شود؛ زیرا علاوه بر آن که تعدادی از شروط به نظم عمومی و صلاحیت مربوط است که عدول از آن اصولاً موجه نیست، دیگر شروط نیز از

۱. رأی شماره ۷۹۴ مورخ ۱۳۹۹/۵/۲۱ هیئت عمومی دیوان عالی کشور: «با توجه به این که برابر مواد قانونی حاکم بر مقررات پولی و بانکی کشور به ویژه مواد ۱، ۱۱ و ۳۷ قانون پولی و بانکی کشور و ماده ۲۰ قانون عملیات بانکی بدون ربا، بانک مرکزی مسئول حسن اجرای نظام پولی و بانکی کشور و تعیین کننده حداقل و حداکثر سود بانکی می باشد و با عنایت به این که مطابق ماده ۱ قانون تنظیم بازار غیر متشکل پولی، مصوب ۱۳۸۳/۱۰/۲۲ نظارت بانک مرکزی شامل تمامی بانک ها اعم از دولتی، خصوصی و مؤسسات مالی و اعتباری می باشد و از طرفی، مصوبات بانک مرکزی جزء قوانین آمره بوده و عدم رعایت آن ها توسط بانک ها در رعایت سود مصوب، تخلف محسوب می گردد. در نتیجه، قراردادهای تنظیمی راجع به سود تسهیلات که بدون رعایت مصوبات بانک مرکزی بوده، غیر نافذ و قابل ابطال خواهد بود. لذا رأی شماره ۱۳۹۸/۱/۶-۵۸۰ شعبه اول دادگاه تجدید نظر استان لرستان صحیح و مطابق قانون می باشد. این رأی برای تمامی شعب دیوان عالی کشور و مراجع قضایی و غیر آن لازم الاتباع است.» (www.divanealee.eadl.ir)

باب عرف یا این‌که شرط مندرج در فرم قرارداد دارای اعتبار مقرر قانونی است، برابر مواد ۲۲۰، ۲۲۱ و ۲۲۵ قانون مدنی در قراردادهای مورد اشاره، مجری خواهد بود. برابر دادنامه صادره از شعبه دهم دادگاه عمومی حقوقی شهرداری در تاریخ ۱۳۹۹/۹/۲۴ در خصوص دعوای الزام به تنظیم سند رسمی ملک موضوع قانون واگذاری اراضی برای احیا با این استدلال به بطلان دعوا حکم صادر شده است که برابر بند ۶ ماده ۶ لایحه قانونی اصلاح لایحه قانونی واگذاری و احیای اراضی در حکومت جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۵۸/۶/۲۵) و ماده ۳ نمونه قرارداد، هر گونه واگذاری اراضی قبل از قطعی شدن بیع بدون اجازه مرجع واگذاری ممنوع است.^۱

ج) مرجع صالح

در اسپانیا، دادگاه‌های اداری برای رسیدگی به اختلافات قرارداد اداری صلاحیت رسیدگی دارند.^۲ در فرانسه نیز صلاحیت دادگاه‌های اداری و اختصاصی بودن مرجع رسیدگی در اختلافات این نوع قرارداد، یکی از ویژگی‌های حقوق اداری است.^۳ در حقوق ایران، رسیدگی به اختلافات قراردادی طرفین در صلاحیت دادگاه عمومی حقوقی است، حتی اگر یک طرف دولت باشد. در مورد این دسته از اختلافات، دیوان عدالت اداری در آرای متعدد، صلاحیت خود را منتفی دانسته^۴ و دادگاه‌های حقوقی عمومی در رسیدگی‌هایشان به صلاحیت عام خویش - مندرج در اصل ۱۵۹ قانون اساسی - استناد کرده‌اند.^۵

با این وصف، در برخی موارد مربوط به قراردادهای مورد بحث، صلاحیت رسیدگی به اختلافات قراردادی، به مرجع اختصاصی اعطا شده است. نمونه آن، ماده ۳۸ قانون اصلاح و تسری آیین‌نامه معاملات شهرداری تهران (مصوب ۱۳۵۵ با اصلاحات بعدی) به شهرداری‌های مراکز استان‌ها، کلان‌شهرها و شهرهای بالای یک میلیون نفر جمعیت است که برابر آن، صلاحیت رسیدگی به اختلافات در قراردادهای موضوع آیین‌نامه (خرید یا فروش اموال و خدمات) به کمیسیون موضوع ماده ۳۸ واگذار شده است. نمونه دیگر، ماده ۲۰ قانون برنامه سوم توسعه است که برابر آن، تصمیم‌گیری در مورد شکایت از هر یک از تصمیم‌ها در امر واگذاری و خصوصی‌سازی در صلاحیت هیئت داوری اعلام شده است.

۱. پرونده کلاسه بایگانی ۹۹۰۰۲۷۴.

2-Tropin, C., public Contract, interntinal Encyclopedia of Comparativ Law, Netherlands: Nijhoff, 1982, p. 34.

۳. انصاری، ولی‌الله، کلیات حقوق اداری، تهران: میزان، ۱۳۸۴، ص ۱۴.

۴. برای نمونه نک: رأی شماره ۱۳۰ مورخ ۱۳۷۷/۱/۲۶ و شماره ۳۳ مورخ ۱۳۵۷/۲/۲۹ و شماره ۱۹۷ مورخ ۱۳۷۲/۹/۲۰ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری. (www.sajed.divan-edalat.ir)

۵. امامی، محمد، سید مجتبی واعظی و مهستی سلیمانی، ضوابط دعوای قابل طرح در دیوان عدالت اداری، تهران: میزان، ۱۳۹۱، ص ۳۱۹؛ مولایی، غلامرضا، صلاحیت و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری، تهران: جنگل، ۱۳۹۴، ص ۳۹.

نتیجه گیری

به این موارد و نکات می‌توان به عنوان بخشی از مهم‌ترین نتایج تحقیق اشاره کرد:

۱. موضوع محوری مطالعه نویسندگان در این مقاله، نمونه قراردادی است که به صورت خام توسط مراجع قانونی تهیه می‌شود، نه متن قراردادی که بر مبنای این نمونه، تنظیم و میان طرفین امضا و مبادله می‌شود. بنا بر این، در مقام تبیین، وجوه افتراق و اشتراک همین متن نمونه، مبنای کار قرار گرفته و با مفاد قراردادهای مشابه نظیر قراردادهای استاندارد (نمونه)، قرارداد الحاقی یا قراردادهای مقررات‌گذاری شده در وضعیت خام و پیش از امضا و مبادله میان طرفین مقایسه شده است.

۲. متن نمونه پیش از امضا توسط طرفین در واقع، بیش‌تر مقرره‌ای است که مخلوق اراده یک‌جانبه حاکمیت (مجلس شورای اسلامی، دولت یا دیگر مراجع قانونی) به شمار می‌رود. بنا بر این، بهره‌گیری از واژه «قرارداد» در موضوع بحث، نوعی تسامح در تعبیر بوده و صرفاً به دلیل سهولت کار از نظر رواج عرفی آن است.

۳. قراردادهای نمونه با منشأ قانونی بر خلاف شباهت فراوان با برخی از اقسام قراردادها به ویژه قراردادهای استاندارد (نمونه) و قراردادهای الحاقی که حتی می‌توان آن را در شمار یکی از مصداق‌های این قبیل قراردادها هم به حساب آورد، به لحاظ منشأ قانونی آن یعنی تصویب متن قرارداد، توسط مقنن یا توسط مرجعی دیگر با اذن و اجازه مقنن، از یک ویژگی اضافی برخوردار است که تا حدی به آن اصالت می‌بخشد و ماهیت و آثار و احکام آن را از قراردادهای مشابه متمایز می‌سازد.

۴. فرم قرارداد نمونه با منشأ قانونی (نه قرارداد امضا و مبادله‌شده میان طرفین مبتنی بر آن)، مقررره قانونی در معنای عام (قانون یا مقررات) محسوب می‌شود و اصولاً تبعیت از آن لازم است. با این حال، قضاوت در خصوص ضمانت اجرای تخلف از شروط نمونه قرارداد در همه موارد آسان نیست.

۵. هنگامی که در تهیه و تدوین متن نمونه قرارداد توسط مرجعی غیر از مجلس شورای اسلامی، از معیارها و ضوابط قانونی تخلف شود، با توجه به آمره بودن معیارها و ضوابط یادشده می‌توان همانند دیگر مقررات نظیر آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها و بخش‌نامه‌های دولتی و عمومی، ابطال تمام یا بخشی از مفاد نمونه قرارداد را که مغایر با این شاخص‌های قانونی است، از دیوان عدالت اداری تقاضا کرد.

۶. در مورد ضمانت اجرای تخلف از مفاد شروط مندرج در نمونه قرارداد، هنگام امضا و مبادله قرارداد بین طرفین، اگر شرط یادشده در متن نمونه مربوط به قواعد آمره، نظم عمومی یا اخلاق حسنه باشد که اصولاً این‌گونه است، مقررره یادشده نفع عمومی دارد و

هر گونه توافقی بر خلاف آن، برابر مواد ۱۰ و ۹۷۵ قانون مدنی، بی‌اثر است. شروط مندرج در نمونه قرارداد، همانند شروط قانونی مربوط به قراردادهای مقررات‌گذاری شده به عنوان قانون امری، جای‌گزین و تحمیل خواهد شد.

۷. در دیگر مواردی که اهمیت شرط به این اندازه نیست، با توجه به اصل صحت و لزوم قراردادهای مندرج در مواد ۲۱۹ و ۲۲۳ قانون مدنی، شروط مندرج در قرارداد منعقدشده بین طرفین لازم‌الاجراست. اگر مدیر دولتی در امضای شروط مخالف قرارداد، مرتکب تخلف انتظامی شود، ممکن است موظف به جبران خسارت نیز باشد، ولی به دشواری می‌توان به بطلان قرارداد رأی داد.

فهرست منابع

۱. فارسی

الف) کتاب

۱. ابوالحمد، عبدالحمید، **حقوق اداری ایران (جلد ۲)**، تهران: توس، ۱۳۸۳.
۲. امامی، سید حسن، **حقوق مدنی (جلد ۱)**، تهران: انتشارات اسلامی، ۱۳۹۲.
۳. امامی، محمد و کورش استوار سنگری، **حقوق اداری**، تهران: میزان، ۱۳۷۸.
۴. امامی، محمد، سید مجتبی واعظی و مهستی سلیمانی، **ضوابط دعاوی قابل طرح در دیوان عدالت اداری**، تهران: میزان، ۱۳۹۱.
۵. انصاری، ولی‌الله، **کلیات حقوق اداری**، تهران: میزان، ۱۳۸۴.
۶. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، **ترمیمولوژی حقوق**، تهران: گنج دانش، ۱۳۷۴.
۷. جلالی، سعید و مینو عدالت‌پرور، **طرح‌های عمرانی در نظم نوین قانونی**، تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، ۱۳۸۱.
۸. حبیب‌زاده، محمدکاظم، **اصول حاکم بر قراردادهای دولتی (قراردادهای عمومی)**، تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۹۵.
۹. خدارحمی، نسرین، **مطالعه تطبیقی قرارداد پیش‌فروش ساختمان در حقوق ایران و انگلیس**، تهران: جنگل جاودانه، ۱۳۹۲.
۱۰. رضایی‌زاده، محمدجواد، **حقوق اداری (جلد ۱)**، تهران: میزان، ۱۳۸۵.
۱۱. شفاهی، محمد، **بررسی تطبیقی نظریه تغییر اوضاع و احوال در قراردادها**، تهران: ققنوس، ۱۳۷۶.
۱۲. شمعی، محمد، **مختصر حقوق قراردادهای اداری**، تهران: مجد، ۱۳۹۳.
۱۳. شهیدی، مهدی، **حقوق مدنی: تشکیل قراردادها و تعهدات**، تهران: مجد، ۱۳۹۳.
۱۴. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، **حقوق اداری**، تهران: سمت، ۱۳۹۷.
۱۵. عظیمی شوشتری، عباس‌علی، **حقوق قراردادهای بین‌المللی در اسلام**، قم: مرکز انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، ۱۳۷۸.
۱۶. قنواتی، جلیل، سید حسن وحدتی شبیری و ابراهیم عبدی‌پور، **حقوق قراردادهای در فقه امامیه (جلد ۱)**، زیر نظر: سید مصطفی محقق داماد، تهران: سمت، ۱۳۷۹.
۱۷. کاتوزیان، ناصر، **قواعد عمومی قراردادها (جلد ۱)**، تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۳۷۶.
۱۸. مولایگی، غلام‌رضا، **صلاحیت و آیین دادرسی دیوان عدالت اداری**، تهران: جنگل، ۱۳۹۴.

۱۹. هداوند، مهدی، حقوق اداری تطبیقی (جلد ۱)، تهران: سمت، ۱۳۹۶.

ب) مقاله

۱. رستمی، ولی، «تعدیل در قراردادهای اداری»، فصل‌نامه مطالعات حقوق عمومی، تابستان ۱۳۹۴، شماره ۲، صص ۲۱۵-۲۳۶.
۲. شیروی، عبدالحسین، «نقش قراردادهای استاندارد (نمونه) در تجارت بین‌المللی و مقایسه آن با قراردادهای الحاقی در حقوق داخلی»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، ۱۳۷۸، شماره ۲، صص ۶۱-۷۶.
۳. صادقی، جوان‌مرد، «جنبه‌های حقوقی قراردادهای سرمایه‌گذاری بیع متقابل»، مجله پژوهش‌های حقوقی، ۱۳۸۳، شماره ۵، صص ۱۱۸-۱۳۴.
۴. طباطبایی مؤتمنی، منوچهر، «نظری کوتاه بر قواعد و احکام قراردادهای عمومی»، فصل‌نامه حقوقی گواه، دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۸۵، شماره ۶ و ۷، صص ۸۰-۸۳.
۵. قافی، حسین، «ماهیت و میزان اعتبار قراردادهای الحاقی»، مجله فقه و حقوق، ۱۳۸۳، شماره ۲، صص ۶۱-۸۸.
۶. کاتوزیان، ناصر، «ماهیت قراردادهای الحاقی»، مجله مجتمع آموزش عالی قم، ۱۳۷۸، شماره ۱، صص ۱۷-۲۶.
۷. کیایی، زین‌العابدین، «معاملات دولتی»، مجله حقوق و مردم، ۱۳۵۲، شماره ۳۱، صص ۲۱-۲۳.
۸. دهقان دهج، ایمان، حمیدرضا صالحی و معصومه اکبرزاده، «ایجاب در معاملات دولتی»، فصل‌نامه پژوهش حقوق خصوصی، ۱۳۹۶، شماره ۲۰، صص ۶۱-۸۱.
۹. میرزائزاد جویباری، اکبر، «تأملی درباره جایگاه اصل حاکمیت اراده در قرارداد واگذاری سهام دولت در فرآیند خصوصی‌سازی»، فصل‌نامه علمی برنامه و بودجه، ۱۳۹۶، شماره ۱، صص ۱۴۳-۱۷۳.
۱۰. میرزائزاد جویباری، اکبر، «تأملی پیرامون نظم عمومی در حقوق قراردادهای ایران با مطالعه تطبیقی در حقوق امریکا، انگلیس و فرانسه»، مجله پژوهش‌های تطبیقی، ۱۳۹۷، شماره ۱، صص ۱۵۵-۱۸۳.

ج) پایان‌نامه

۱. توکلی، مصطفی، «انحلال قراردادهای عمومی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۴.
۲. حسینی، علی، «بررسی صلاحیت‌های دیوان عدالت اداری در ارتباط با اعمال

نظارت قضایی بر کارکرد اداری در ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی، ۱۳۹۱.
۳. حیدری، نازنین، «نظارت قضایی بر سوء استفاده از اختیارات مقامات اداری با نگرش تطبیقی بر حقوق انگلستان»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۳۹۴.

د) پایگاه اینترنتی

- 1-www.divanealee.eadl.ir
- 2-www.sajed.divan.edalat.ir

2-Latin

A)Book

- 1-Hilmon, Robert A., Ski Rechlin & J. Jeffer, Standard Form Contracting in the Electronic, NewYork: University Law, 2010
- 2-Tropin, C., public Contract, interntinal Encyclopedia of Comparativ Law, Netherlands: Nijhoff, 1982
- 3-Wakene, W., The Law if Administrative Contract, US: University of Gonder, 2009.

B)Article

- 1-Salwson, W. D., “Standard Form Contracts and Democratic Control of Lawmarking power”, U.S Harvard Law Revivew Association, 1971, Vol. 48, No. 3
- 2-Twigg Flenser, Ch., “Standard Terms in International Commercial Low the Example of 339-Documentary Credits”, university of Hull, 2007, Vol. 19, No. 41, p.p. 325

introduction on the model contract with legal origin

Mansor Faraji *

Akbar Merzanejad Joybari**

Abstract:

A type of model contracts is prevalent in the Iranian legal system, and its validity is directly or indirectly derived from legal text and can be called the model contract with legal origin. This type of contracts, which is typically formulated and approved as a model contract, is itself legal regulation or has derived from legislator order or permission. this character gives a special feature to this contract and necessitate separate examining of legal dimensions and effects of it In this article with aim of specifying domaine of mentioned contract and its differences and similarities upon similar contracts , is tried to be survey and analyze concept, types and important examples of the model contracts with legal origin and its nature, moreover, the limits of free will of the parties to conclude a model contract based on this form and especially the sanction of violation of terms of the model contract committed by the parties and the effect of violating the regulations on the process of the approval of the text of the model contract.the result of survey proves that the modle contract with legal origin , despite its similarities with standard, adhesion and regulated contracts, are different from them in some of dimensions and has special effects and rules.

Keywords: Violation, Standard contract, Adhesion contract, Regulated contract, Model contract, Legal origin.

*Ph.D. Student in private law

m.naser.f2000@gmail.com

** .Associate professor- Higher Institute of Education, Research, Management and Planning.(Corresponding Author)

a.m.joybaei@imps.ac.ir